

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УДК 809.1:833.3.820

ПОЕЗІЯ УКРАЇНСЬКИХ СИМВОЛІСТІВ
ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ СТОЛІТТЯ В ТИПОЛОГІЧНИХ
ВІДПОВІДНОСТЯХ З АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЮ
СИМВОЛІСТСЬКОЮ ЛІРИКОЮ

10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії української літератури Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Ткачук Микола Платонович,
Тернопільський державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
кафедри історії української літератури, професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Голомб Лідія Григорівна
Ужгородський державний університет,
кафедра української літератури, професор,

кандидат філологічних наук,
Царик Ольга Михайлівна,
Тернопільський державний політехнічний
Університет імені Пулюя,
Кафедра іноземних мов

Провідна установа: Дніпропетровський національний університет,
Кафедра філологічної і культурологічної
підготовки журналістів,
Міністерство освіти і науки України,
Дніпропетровськ.

Захист відбудеться 28 листопада 2002 року об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58. 053.02 по захисту кандидатських дисертацій у Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, Тернопіль, вул. М.Кривоноса 2, тел. 33-47-35).

Із дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, Тернопіль, вул. М.Кривоноса 2, тел. 33-47-35).

Автореферат розісланий 26 жовтня 2002 року.

Учений секретар
Спеціалізованої вченої ради

І.В.Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Зміна суспільно-культурної ситуації в Україні після 1991 року спричинила і зміну духовних та культурних орієнтирів. Вітчизняне літературознавство, яке до того часу переважно розвивалось у замкненому просторі, отримало можливість ознайомитись із новітніми дослідженнями західноєвропейських та американських учених. Цей процес збагатив літературознавчу методологію, внаслідок чого виникла необхідність реінтерпретації цілих періодів літературного процесу, не кажучи вже про окремі течії та напрями в межах цих періодів. У цьому зв'язку постала потреба і нового дослідження місця українського символізму в контексті європейського та світового модернізму на ґрунті міждисциплінарного підходу та синтезу наявної інформації.

Український символізм – складне і багатогранне явище, що свого часу викликало гостру полеміку як літературознавців, так і мистецтвознавців. Проте питання сутності українського символізму як літературного феномену залишалося нерозв'язаним радянськими критиками і літературознавцями впродовж багатьох років. Імена поетів-символістів Павла і Якова Савченків, Дмитра Загула, Володимира Ярошенка, Олекси Слісаренка, були маловідомими як для читачів, так і для професійних критиків. Твори цих письменників не друкували і не перевидавали більше шести десятків років. Тільки з кінця 80-х р. літературознавці та критики знову звернулись до їх творчості.

Питання, пов'язане зі становленням та особливостями розвитку українського символізму, розглядали П.Филипович, С.Єфремов, О.Білецький, Є.Ю.Пеленський, М.Неврлий, Ю.Лаврінченко, Г.Касьянов, І.М.Лисенко, М.Жулинський, М.Ільницький, Т.Салига, В.Моренець, М.Моклиця, С.Хороб та ін. Однак в опублікованих досі матеріалах немає вичерпної характеристики символістської образності, тем і мотивів ліричних поезій, міфопоетики, бо творча спадщина українських поетів-символістів вивчалася без докладних порівняльно-типологічних зіставлень з іншими національними літературами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю детального вивчення специфіки художнього світу українських символістів, самобутності їх поезій, своєрідності

моделювання дійсності, здійснення аналізу міфопоетики їх творів у зіставленні з репрезентативними зразками англомовної поезії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконувалася як складова частина комплексної теми “Проблеми рецептивної естетики, поетики і наратології в українсько-зарубіжних літературних зв'язках”, яку розробляють літературознавці Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тему дисертації погоджено з Науково-координаційною радою НАН України “Класична спадщина і сучасна художня література” при Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України.

Мета дослідження – уточнити особливості символістського моделювання дійсності, виявити типологічні відповідності у ліриці українських та англо-американських символістів перших десятиліть ХХ століття.

Основній меті дослідження підпорядковані такі **завдання**:

- проаналізувати матеріали, що стосуються дискурсії українського модернізму;
- узагальнити та систематизувати наявну інформацію про творчу діяльність українських та англо-американських символістів;
- охарактеризувати засоби текстуального вияву символістського дискурсу, особливості його функціонування в українській, англійській, американській літературах;
- виявити та проаналізувати міфологеми, міфологічні сюжети, образи, мотиви в ліриці обраних для дослідження українських та англо-американських символістів;
- розкрити типологічні відповідності в українській та англо-американській символістській ліриці.

Об'єктом дослідження є поезія українських та окремих англо-американських символістів перших десятиліть ХХ століття в контексті дискурсу європейського модернізму. Основну увагу зосереджуємо на поезіях Павла Савченка, Якова Савченка, раннього П.Тичини, Володимира Ярошенка, Дмитра Загула, англійського поета Вільяма Батлера Єйтса та американської поетеси Луїзи Боган.

Предметом аналізу та узагальнень є виявлення збігів і розбіжностей, спільних та відмінних рис у структурі, особливостях і

засобах творення символістського дискурсу в межах літературної традиції трьох літератур.

Теоретико-методологічна основа дисертації ґрунтується на ідеях класиків літературознавчої компаративістики, викладених у наукових збірниках “Comparative Literature. Method and Perspective” (1961), “Comparative Literature as Academic Discipline” (1978), “Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej” (1997), “Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.” (2001); українських літературознавців (І.Франка, С.Єфремова, М.Євшана, О.Білецького, А.Шамрая, М.Лейтеса, А.Яшека, Є.Ю.Пеленського, М.Ільницького, М.Жулинського, Д.Наливайка, Лідії Голомб, А.Нямцу, В.Пригодія) а також нових працях з проблем модернізму (Соломія Павличко, Тамара Гундорова, Володимир Моренець, Марія Моклиця). Фокусуємо увагу на важливості аналізу відповідностей, перегуків у творах досліджуваних авторів, розгляду їх творчості в перспективі типологічних подібностей при збереженні ними індивідуального стилю та національної своєрідності.

У різних частинах дисертаційного дослідження використовуємо порівняльно-історичний, типологічний, біографічний, структуральний методи, а також елементи дискурсивного аналізу.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що вперше в українському літературознавстві на широкому фактичному матеріалі здійснюється комплексний аналіз типології українського та англо-американського символізму в поезії, зіставляється лірика поетів-символістів на тематичному, образотворчому та міфопоетикальному рівнях; на цьому матеріалі доведено, що український поетичний символізм, будучи засадничо близьким до західноєвропейського та англійського символізму, виявив і власні національні характеристики. Проаналізовано специфіку вияву та репрезентації його художнього світу, міфопоетичної образності, міфотворчості.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що його спостереження, узагальнення і висновки можуть бути використані при подальшому дослідженні складної природи символізму й суперечливої картини літературного процесу перших десятиліть ХХ століття; при написанні праць та підготовці лекцій з історії української та зарубіжної літератур, читанні спецкурсів з

компаративістики, лінгвостилістики, укладанні антології розвитку символістської поезії в Європі, проведенні спецкурсів та спецсемініарів для студентів філологічних факультетів, а також при написанні курсових та дипломних робіт.

Апробація роботи. Дисертація обговорена і рекомендована до захисту на спільному засіданні кафедри історії української літератури, кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Результати наукового дослідження доповідались на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1998 – 2001) рр., Всеукраїнській науковій конференції “Володимир Гнатюк і сучасність: фольклористика, етнографія, літературознавство” (Тернопіль, 2001) та на міжнародній науковій конференції “Українська література в загальноєвропейському контексті” (Ужгород, 2001). Основні положення дисертації представлені в шести публікаціях у фахових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 236 позицій. Повний обсяг дисертації сторінки, з них сторінки основного тексту і 16 сторінок бібліографії.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність, мету і завдання дослідження, з'ясовано теоретико-методологічну основу, наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи.

У першому розділі “**Естетичний дискурс українського символізму в епоху модернізму**” розглядаються загальні проблеми, пов'язані з генезою символізму в Західній Європі, США та Україні, з'ясовуються естетичні засади, що були покладені в основу символістського дискурсу, аналізуються програмні документи (маніфести) символістів України, звертається увага на структуру символу як одного із засобів творення символістської образності.

Оскільки цей розділ є вихідною загальною базою для конкретних досліджень текстів віддалених територіально авторів з метою

виявлення типологічних відповідностей у створених ними художніх світах, то логіку реферованої частини дисертації виявляють сама *послідовність* і назви підрозділів. Спочатку (підрозділ 1.1.) розглядається **літературне життя кінця XIX – початку XX століття як онтологічна основа критичного дискурсу**. Тут на основі праць англійських, американських, російських і українських джерел характеризуються основні осередки (міста, угруповання, часописи і т.п.), в яких гуртувалися зачинателі модернізму; прокреслюються головні маршрути спорадичного і регулярного спілкування митців. Потім (підрозділ 1.2.) відтворюється діяльність **письменницького корпусу** пропагандистів символізму та його творців на етнічних землях України. Відтак (підрозділ 1.3.) простежується **“Літературно-критичний дискурс з приводу українського поетичного символізму”**, який творили самі учасники літературно-мистецького життя того періоду. Часовий відтинок умовно обмежується 1896 (публікаціями статей І.Франка і В.Щурата) і 1936 роками (виступ Є.Ю.Пеленського зі статтею “Символізм в українській поезії”). Підрозділ 1.4. будується на українських (Д.Наливайко та ін.), російських (О.Лосєв, Д.Обломієвський та ін.), французьких (H.Рейге та ін.), англійських (A.Symons та ін.), американських (R.Wellek та ін.), польських (Podraza-Kwyatkowska) історико-літературних і теоретичних працях, які мають ретроспективно-узагальнюючий характер щодо символізму як мистецької течії епохи модернізму. Це і є власне **дискурсія естетичної природи** досліджуваного феномена. Завершується експозиційна частина дисертації стислою характеристикою **структури символу, його різновидів і рецептивного потенціалу** (підрозділ 1.5.), оскільки це той концепт, який концентрує в собі сутність проблеми і є головним інструментом літературознавчих рефлексій в II і III розділах дисертації.

Така логіка дозволяє, з погляду дисертанта, не стільки систематизувати напрацьоване попередниками, скільки обґрунтувати “механізм” типологічних відповідностей у ліриці українських “програмових” символістів та у репрезентантів символізму в Англії, США. Головне при цьому – перенести акцент дослідження з площини “запізнілості”, “незрілості” поезій українських символістів у площину його національної закоріненості. У публікаціях різножанрових

літературно-критичних матеріалів, які належать українським авторам (В.Щурат, М.Вороний, М.Євшан, П.Филипович, В.Бобинський, Л.Курбас, О.Білецький та ін.) знаходимо прикмети символістського поетичного дискурсу і ті основні концепти, які пізніше, в другій половині ХХ ст., обґрунтовуються в історико-літературних працях та естетичних трактатах (передусім такі: “невимовні настрої душі”; “органічний дар мислення символами”; там, де треба, “вимовити невимовне ... з’являються символісти”).

У дисертації підкреслюється: 1918-1922 роки стали роками розквіту українського символізму, що сформувався тоді як виразний літературний напрям. Аналогічно до європейських літератур символізм в українській літературі поставав як антипозитивістська течія. Проте перші вияви українського символізму спостерігаємо на ґрунті еволюції народницького напрямку (проза А.Кримського, Г.Хоткевича, Н.Кобринської, поезії М.Вороного та О.Олеся. Спостерігається продукування ідей нової, особливій культури, відбувається поступове “засвоєння” нової естетики та поступова самоідентифікація на цій основі. Ознаками нової культури стають естетизм, міфологізм, переплетення ірреального і реального, синтез усіх цих аспектів.

Перша стадія становлення символізму в Україні тривала від початку ХХ століття до лютневої революції 1917 року і була репрезентована іменами О.Олеся, М.Вороного, Г.Чупринки, П.Карманського і М.Філянського. На цьому етапі митці намагалися наблизитися до позицій модерну, бо йшлося про європеїзацію української літератури, переборення характерних для тієї пори народницьких тенденцій і відхід від селянської тематики та стереотипної поетики. Мистецький доробок цих поетів став опорою для творчих шукачів наступних символістів, саме з їхніх творів черпали своє натхнення П.Тичина, А.Головко, Д.Загул, Я.Савченко, О.Слісаренко, В.Ярошенко, М.Жук, Г.Журба, В.Бобинський, Я.Кондра.

Появу другої хвилі українського символізму пов’язують з виходом “Літературно-критичного альманаху”(1918). Туди ввійшли поезії П.Тичини з циклу “Енгармонійне”, а також вірші Я.Савченка, П.Савченка, О.Слісаренка, Д.Загула. Трохи пізніше символісти

об'єдналися навколо журналу “Музагет” (1919). У видавництві “Сяйво” 1918 року були опубліковані книжки “З зелених гір” Д.Загула, “Світотінь” В.Ярошенка, а 1919 року – “На березі Кастальському” О.Слісаренка, “Луни” В.Ярошенка, в Житомирі – “Поезії”(1919) та “Земля” (1921) Я.Савченка.

Символістам вдалося створити нову естетику, яка пізніше була частково запозичена іншими модерними рухами початку ХХ століття. Символісти прагнули звільнити мистецтво від соціальних функцій. Їхня творчість, однак, спростовує думку про них як про митців, які впали в аполітизм і естетство. Митці, котрі зуміли осягнути філософію символізму, вбачали призначення мистецтва в його функціонуванні не лише в сфері соціуму й естетики, а й за їхніми межами. Вони вважали, що існує якесь духовно-містичне начало, яке формує критерії їхньої творчості. Саме божественний, духовний виток мистецтва був для них орієнтиром в царині творчих шукань.

Розділ 2. Парадигма українського символізму в англо-американському контексті складається з трьох підрозділів. Спочатку розглядається специфіка символістської лірики В.Б.Єйтса, далі аналізуються засоби творення символістського дискурсу в поезії Луїзи Боган. Розглянутий матеріал дає можливість окреслити візійний світ українського символізму в контексті англійської та американської символістської лірики.

Дисертантка виходить з того, що лірика В.Б.Єйтса “близька за духом” до французької поезії кінця ХІХ століття: його вірші сповнені настроїв туги, жалю, печалі, до того ж автор часто містифікує зображуване. У поезії англійського символіста наявний найбільш доречний тон для розмови як про надзвичайно інтимне, так і про вічні теми. Поет засвоїв одне з основних символістських тверджень: символ не міститься в поезії, він сам є поезією, відповідно будь-який твір мистецтва є цілим світом. Єйтс трактує поезію як органічний взаємозв'язок образів, ритмів та звуків, які у поєднанні стають символом емоційних станів, котрих виразити словами по-іншому просто неможливо, вони розкриваються майже на межі містичного одкровення.

Аналіз моделювання візійного світу в американській символістській ліриці здійснюється на прикладах поезій Луїзи Боган,

при цьому застосовуються елементи феміністичної критики. Поетеса усвідомлено вивчала феномен утиску новітніх тенденцій старими формами, а тому в її ліриці знаходить своє вираження крайнє протистояння кількох начал. Її вірші часто відбивають колізії розриву з традиційними формами моделювання світу, причому цей процес ускладнюється виявами роботи підсвідомого. У її поезіях простежуються мотиви самотності, алієнації, безпорадності та гіркоти. Зчаста освоюється тема вимушеної самопожертви, іноді ліричні персонажі, ліричні герої Луїзи Боган прагнуть повного відречення. Все це є типовим для поезики символізму.

Прагнучи відтворити спрагу незалежності своїх ліричних суб'єктів, поетеса звертається до образів та метафор на позначення діяльності, яка асоціюється із насильством. Водночас ці метафори та образи-символи утверджують духовну свободу людини. Шукання засобів формального вираження ідеї протистояння насильству проявились у її поетичному синтаксисі.

Дискурс українського символізму перших десятиліть ХХ століття має спільні риси з естетичним дискурсом англо-американських символістів того ж періоду: це візійне осягання-творення нового, ідеального світу, який контрастує з буденністю, ілюзіонізм, спіритуалізація ідеального пориву. Художній дискурс унезалежнюється від реалістичної правдоподібності, духовний аристократизм поєднується з критикою міщанської культури, спостерігається посилення сугестивного звучання слова. Усі ці фактори були складовими частинами естетики символізму, яка виявилася спільною як для українських, так і для англо-американських поетів-символістів.

Ґрунтуючись на засадах символізму, сформульованих іще С.Малларме, мова розглядається символістами крізь призму її інтенційної і сугестивної природи. Витворюється особлива поетична практика, яка робила наголос на ефектності рими, вибагливості ритму, розмаїтті метра, зачаровувала парадоксальністю думок, контрастами почуттів. Зростає роль мови у виявах несвідомого, мова починає вважатися самодостатньою, і ця її характеристика закріплюється ритмічно і синтаксично.

Митців вже не приваблює простота висловлювань: сенс складності став одним із їхніх відкриттів та фундаментальною засадою, на котрій будувалась творчість. Семіосфера у символістському дискурсі тяжіє до езотеричного смислу, разом з тим слова зберігають своє комунікативне і референційне значення, залишаються лексично повнозвучними та семантично прозорими.

Англо-американські та українські поети-символісти не лише перейняли від своїх попередників із Франції основні прийоми, які використовувалися у мовній практиці цієї школи (сакралізація поетичної мови, безмежна віра в таємничість слова, у його здатність розкривати таємничий смисл реальності й людського буття, порвавши зі своєю соціальною заангажованістю), опанували та засвоїли їх, але і виплекали на власному ґрунті національний її різновид. Вслухаючись у слова, занурюючись у їх природу, щоб очистити їх від баналізованих нашарувань, поети по-новому перетворюють образну мову, прагнучи висловити те, що приховане, начебто невимовне. Мова поезій стає мелодійною, музичною. Таку естетичну функцію часто виконують у поезії символістів лексичні новотвори (“лагіднолунні хвилі”, “срібнострунні строки”, “слово цілункове”, “пустельно-сірі стелі”, “акорди різнотонні”, “світлочоловий день”, “срібнотканна імла”, “ліленість рук” та ін. (П.Савченко)), в яких відбивалось бажання ліриків зблизити поезію з музикою, та ускладнені метафори (“the sun looked out of his golden hood”, “the island dreams under the dawn”, “the summer gluts the golden bees”, “the sun has laid his chin on the gray wood” (В.Б.Єйтс), “сірий день байдужим кроком йде належну тайну путь”, “та печаль, як сіра птиця, цілий день кружляла в далях”, “промерзле небо окам’яніло в туманний колір”, “і боліє, здригаючись, ранена даль” та ін. (В.Ярошенко)). Спільними прийомами, які використовувалися при творенні образних систем в усіх трьох школах, були комплексні взаємозв’язки ритму, звуку, образів, які, поєднуючись, ставали символами суб’єктивізованих вражень, складних смислів.

Як українські, так і англо-американські поети символісти вважали суб’єктивний фактор не лише елементом змісту лірики, а й інтегруючим та моделюючим елементом внутрішньої форми. У них образи набувають двоплановості, причому першим планом образу, як

правило, виступають явища емпіричного світу, які перетворюються на символ внутрішнього світу людини, різноманітних станів її душі. За видимим явищем “проглядається” ще щось, що залишилося невисловленим, недомовленим, на що митці прагнули лише злегка натякнути, щоб збудити суб’єктивні психологічні асоціації. Образи речей, уявлення та відчуття, які зустрічаються у творах поетів-символістів, крім позначення реальності, є символами людської аперцепції, спогадів та мрій, її душевних переживань, сугестують непізнаваний, містичний архетипний смисл.

Третій розділ **Міфопоетичний світ лірики українських та англо-американських поетів-символістів** присвячений зіставленню засобів творення міфопоетичної образності, аналізу архетипних моделей та інтерпретації міфічних сюжетів у творчості символістів трьох країн.

У першому підрозділі увага зосереджується на **фольклорних джерелах міфопоетики англійського та українського символізму**. В.Б.Сйтс увійшов в історію символізму як митець, котрий “підживив” цю течію новими можливостями, надав їй особливого акценту, привнісши у її художній світ уже готову до використання скарбницю символів, узятую із ірландської міфології. Багато легендарних героїв Ірландії (пам’ять про яких ірландський народ зберігав у своїх міфах, переказах та казках) повертається до читачів знову в поезіях Сйтса, щоб повідати свою історію, нагадати про минулі події, пов’язати сьогодення із сивою давщиною. Такі образи поезій, як Катлін, донька Гулієна, Сім Лісів, Тара, Пайрк-на-Лі, створюють широку смислову перспективу і символізують боротьбу Ірландії за свою незалежність. Легендарно-фантастичні персонажі Фергус, Друїд, Оїзін, Кончубар, чоловік, який мріяв про казковий край, стають елементами настроєвої системи та складної чуттєвості Сйтса. Ці образи ірландського фольклору сприяли зростанню інтересу Сйтса до власної міфотворчості. Ліричний герой Сйтса проживає у казково-чарівній країні: він уподібнюється усім цим фольклорним персонажам, які завжди рятуються втечею від реального світу у світ Сідхе, у казки, а реальний світ перетворюється на сумне місце, повне розчарувань.

Аналогічні тенденції спостерігаємо в ліриці українських символістів. Наснагу до міфотворчості черпали із фольклорних джерел

Павло та Яків Савченки. Міф про хлопчика, врятованого птахами, експлікується в поезії “Летіли гуси, летіли білі” П.Савченка. Ліричний герой поезії, як і казковий Івасик-Телесик протистоїть силам зла, однак ставлення до негативних персонажів у нього дещо інше: він не лише їх не боїться, а й насміхається та кепкує з них. Образ злої чаклунки, узятий із народної міфопоетики, допоміг Я.Савченку створити своєрідний колорит поезії “У Колдовниці Злої”. Поет у притаманній лише йому манері інтерпретує міфічний сюжет, за яким зла чаклунка позбавляє людей їхніх багатств. Казкові та міфічні образи у творах символістів зазнавали своєрідної авторської інтерпретації, оскільки кожен автор вбачав у них щось значно більше, ніж просто персонажів з фольклору.

У другому підрозділі розглядаються **міфічні образи античності в системі образів символістської лірики**. Широкий спектр образів античності присутній у ліриці Луїзи Боган: Дафна, Леда, Даная, Кассандра. Ці образи сприяють драматизації процесу опору та протистояння насиллю, імпліцитно натякаючи на небажання миритися із обмеженнями, накладеними кимось, хто має силу і владу, а також – на приховану загрозу, яка криється у домінуванні чоловічого начала над жіночим.

Сюжети та персонажі античних міфів прислужились і українським символістам у моделюванні їхнього візійного світу. Д.Загул у поезії “Білий мармур, ніж зі сталі...” використав сюжет міфу про Пігмаліона, щоб передати своє бачення творчої особистості. Весна у сприйнятті А.Головка – це не просто пора року, це – Богиня, Красуня-Венера, яка має владу пробудити природу від сну, оживити все навкруги.

Античні образи виступали генераторами ідей, творчого натхнення як для українських, так і для англо-американських символістів. Вони допомагали поетам увиразнювати стан інтуїтивних прозрінь, доносити до читачів певні ідеї, якнайкраще сугестувати співпереживання з ліричними суб'єктами. Проте якщо в ліриці українських символістів античні образи співвідносяться з позитивним креативним началом, яке дарує радість, пробуджує до життя, то в ліриці американської письменниці Луїзи Боган використані образи

сугестують емоції страху, страждання, асоціюються із негативними руйнівницькими тенденціями.

У **третьому підрозділі** зіставляються функції **міфологем природних стихій** у ліриці українських та англо-американських символістів. Українські символісти створювали свій візійний світ, використовуючи прадавні архетипи стихій. Павло Савченко, наприклад, через поетичні образи *хвиль океану* виражає ідею субстанційної єдності людської душі зі світом матеріальних виявів. З *водяним потоком* пов'язується відчуття плинності думок, переживань поета. *Стихія води* органічно зіставляється зі *стихією повітря*, даруючи почуття незбагненності, неосяжності простору.

Єднання стихій, космічних сил простежуємо також у поезіях В.Б.Сйтса, причому це єднання потрійне: повітря – земля, земля – вода, вода – повітря (“Чоловік, який мріяв про казковий край”).

В інший спосіб міфопоетичні образи-архетипи експлікуються в художньому світі А.Головка. У поезії “Закохані” він змальовує героя, який сприймає чуттєве багатство матеріального світу, насиченого звуками, фарбами, запахами. А.Головка малює всесвіт як всезагальну взаємодію природних стихій з тілами, як космос. Відбувається, так би мовити, “взаємоеманация”, сутнісне єднання людини, світу, космосу і Бога. Українські символісти сприймають людину як частину Божої світобудови, як самоцінний елемент всесвіту. У їхньому баченні людина прагне зрівнятися з природою, злитися з нею, відчутися себе таким же Божим творінням, як квітка, пташка, зірка. Взагалі, пантеїстичними мотивами пройнято чимало поезій українських та англо-американських символістів, за допомогою них поети прагнули утвердити органічну спорідненість людини з рідною природою. Світобудова (сутність якої розглядалася як взаємодія чотирьох стихій) бачиться символістами цілісною і довершеною структурою, природа якої божественна.

У **четвертому підрозділі (3.4. Експлікація образів буддизму, іудаїзму, християнства як складових міфологічних систем)** зіставляються значення символічних образів, запозичених поетами з трьох названих релігій. Багатоаспектність буття сприймалася символістами по-різному. Коли розуміння існування світу і людини зводилось до перехідного етапу на шляху до всепоглинаючого

абсолюту “чорної” безодні, то у пригоді ставала філософія та міфопоетика буддизму. Міфологічний образ Нірвани отримує суб’єктивну інтерпретацію в ліриці українських символістів. Якщо для Д.Загула образ Нірвани пов’язується з негативістським дискурсом, то для Павла Савченка він є уособленням позитивних критеріїв існування. Похмурі настрої війни, повна моральна деградація, звиродніння та здичавіння людського духу увиразнюються образами біблійної міфології (Содом і Гоморра). Іноді в поезіях створюється тло, на якому біблійні образи проступають контрастно, знаходячись ніби в опозиції до зображуваного, як, наприклад, образ Ісуса Христа (символ любові до ближнього і своїх ворогів) та війна, на якій відбувається вбивство народу народом.

Порівнюючи та функції архетипних моделей, міфічних мотивів та образів у поезіях англomовних та українських символістів, приходимо до висновку, що надзвичайно поширеним мотивом, який використовувався як українськими, так і англomовними митцями став мотив природних стихій. Вони представлені міфологемами *моря* та *океану* (стихія води), динамічними іноформами *вітру* та *хмар* і статичним виявом у формі *неба* (стихія повітря), зорями, сонцем, блискавкою, запаленою свічкою (як форми вияву стихії вогню), зображенням скель, гаїв (різновиди стихії землі). Характерним є постійний контакт та взаємодія (іноді у формі протистояння, іноді у формі єднання, злиття) цих стихій, причому можливою є їх триєдиність. Поряд із язичницькою міфопоетикою митці використовують образи й сюжети античної та біблійної міфології.

Міф став універсальним засобом художнього узагальнення і типологізації. Він міг бути запозиченим із різних культурних традицій: античної, язичницької, індійської, християнської, германської міфології, але служив загалом одній меті: прояснити зміст картин життя, які зображалися письменниками-символістами, сприяти інтуїтивному осягненню авторського світосприйняття і світопереживання.

Особливою рисою літератури початку ХХ століття є те, що міф не просто виокремлюється із упорядкованих фантастичних уявлень, а пропускається через призму особистого досвіду митця, поєднуючи давнину із сучасністю. Міф ХХ століття набуває нових рис:

історичний зміст тісно переплітається з універсальністю та космізмом. Надзвичайна поетизованість мови символістів сприяла появі нової міфопоетики, яка поставала із авторської фантазії, взятої в надісторичному плані, але завжди співвідносилась з світом реальних явищ та подій.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження, виявлено типологічні сходження в естетичних платформах західноєвропейського та українського символізму, розглянуто особливості експлікації авторських ідей, творення образів, мотивів, передачі внутрішніх станів ліричного суб'єкта.

Естетичні цінності символізму – духовна свобода особистості, самоцінність людини, культ краси, естетизація страждань та смерті, ідеалізація трансцедентності, сприйняття мистецтва як словесної “алхімії”, поета як мага і пророка – утворюють ідейно-естетичну основу творів українських та англо-американських символістів. “Внутрішні сюжети” значно переважають за змістом сюжети зовнішні.

Українська література – органічна частка європейської літератури, її рух і розвиток протягом століть визначався дією певних стадіальних законів, спільних для всіх національних літератур Європи. Становлення і розвиток символізму починається ще з періоду античності, проте кінець XIX – початок XX століття знаменує якісно новий етап у генезі цієї течії. Беручи за основу світоглядні засади французького символізму, в українській, англійській та американській літературах формується новий тип творчості, декларуються нові креативні принципи, ставляться нові вимоги до написання творів. І англійська, і українська, і американська літератури збагатилися новими темами, мотивами, образами.

Джерелами написання поезій є і національний фольклор та міфологія, і міфологічні образи античності, язичництва, християнства, буддизму, іудаїзму. Проте для поетів не характерне просте їх копіювання чи наслідування. Ці образи в першу чергу служать як для специфічного відтворення міфологічного минулого, так і для формування нової міфологічної реальності, коли старі міфи інкорпують у себе особливості сучасного життя і внаслідок цього стають вмістилищем нових ідей і міфів. Іноді у творах язичницькі

образи доповнюються християнськими, а історичні події переплітаються із чародійством, магією. Картина, яка постає при цьому перед очима читачів, віддалена від реальності і є грою уяви поета. Водночас це поле для розвитку філософських концепцій митця, які спрямовані на пошук сенсу існування.

Український символізм великою мірою формується під впливом національної ментальності, що виражається в його укоріненні в національних традиціях, акцентуванні національних рис і характеристик. Так творилася нова естетична концепція людини й світу, самобутня парадигма українського символізму.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях:

1. Авраменко Н.В. Нові мотиви у ліриці поетів-символістів як відгук на національну революцію 1917 року в Україні //Наукові записки ТДПУ. Вип.4. Серія: Літературознавство.-Тернопіль: ТДПУ, 1999. -С.42-48.
2. Авраменко Н.В. До генези символізму в Україні //Наукові записки. Вип.5. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – С.79-86.
3. Авраменко Н.В. Художній світ лірики Павла Савченка в контексті українського символізму //Наукові записки. Вип.7. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – С.4-13.
4. Авраменко Н.В. Феномен символізму в контексті сучасної інтерпретації //Вісник Сумського державного університету. Збірник наукових праць. Серія: Філологічні науки. — Суми: СумДУ, 2000, №21. – С.60-69.
5. Авраменко Н.В. Естетична парадигма комунікативної природи символізму //Вісник Сумського державного університету. Збірник наукових праць. Серія: Філологічні науки. — Суми: СумДУ, 2001, №23. – С.27-34.
6. Авраменко Н.В. Експлікація міфопоетичних мотивів у творчості українських та англомовних поетів-символістів початку ХХ століття //Наукові записки. Вип.10. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТДПУ, 2001. – С.257-265.

АНОТАЦІЯ

Авраменко Н.В. Поезія українських символістів перших десятиліть ХХ століття в типологічних відповідностях з англо-американською символістською лірикою. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2002.

У дисертації здійснюється комплексний аналіз типології та національних особливостей українського та англо-американського символізму в контексті західноєвропейської літератури. Узагальнено та систематизовано наявну інформацію про творчу діяльність українських та англо-американських символістів, особливості розвитку символізму в Україні. Зіставляється лірика поетів-символістів на тематичному, образотворчому та міфопоетикальному рівнях, розкриваються особливості символістського моделювання дійсності. Досліджуються засоби текстуального вияву символістського дискурсу, особливості його функціонування в українській, англійській, американській літературах. Проаналізовано міфологеми, міфологічні сюжети, образи, мотиви в ліриці українських та англо-американських символістів.

Ключові слова: символізм, символ, сугестія, інтерпретація, міф, міфічний образ, архетип, ліричний суб'єкт, міжлітературна рецепція, типологічні відповідності, естетичний дискурс.

АННОТАЦИЯ

Авраменко Н.В. Поезия украинских символистов первых десятилетий ХХ века в типологических соответствиях с англо-американской символистской лирикой. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. Тернопольский государственный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. Тернополь, 2002.

Диссертация посвящена исследованию типологии и национальных особенностей украинского и англо-американского символизма в контексте западноевропейской литературы. Обобщена и

систематизирована имеющаяся информация о творческой деятельности украинских и англо-американских символистов, рассмотрены особенности развития символизма в Украине. Сопоставляется лирика поэтов символистов на тематическом, образном и мифопоэтическом уровнях, раскрываются особенности символистического моделирования действительности. Исследуются способы текстуального выражения символистского дискурса, особенности его функционирования в украинской, английской, американской литературах. Проанализированы мифологемы, мифологические сюжеты, образы, мотивы в лирике украинских и англо-американских символистов.

Ключевые слова: символизм, символ, сугестия, интерпретация, миф, мифический образ, архетип, лирический субъект, межлитературная рецепция, типологические соответствия, эстетический дискурс.

SUMMARY

Avramenko N.V. Poetry of Ukrainian symbolists of the first decades of the XXth century in typological correspondences with English and American symbolist lyrics. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology, major 10.01.05 – Comparative literature. Ternopil Pedagogical University. Ternopil, 2002.

The thesis expounds the complex analysis of typological correspondences in the aesthetic platforms of West-European and Ukrainian symbolism. The lyrics of the symbolists has been compared on the level of themes, image creation, mythopoetics. The modes of symbolist reality modelling have been made explicit. The information about poetic practice of Ukrainian, English and American symbolists has been generalized. The peculiarities of the development of symbolism in Ukraine have been defined. The textual presentation of symbolist discourse, peculiarities of its functioning in English, American and Ukrainian literature have been revealed. The analysis of mythologems, mythic images, plots and motifs in Ukrainian, English and American symbolist poetry has been conducted. It has been noted that the aesthetic values of symbolism – spiritual freedom and self-value of the personality, cult of Beauty, aesthetisation of death and sufferings, idealization of transcendental, perception of art as verbal

“alchemy”, and poets as prophets and magicians – form the moral background of Ukrainian and Anglo-American symbolist poetry. Ukrainian literature is an integral part of European literature, for centuries its progress and development has been determined by certain laws functioning of which was common for all national literatures of Europe. Having defined the principles of French symbolism as fundamental, English, Ukrainian and American symbolists created a new manner of world representation in poetic art, declared new constructive principles and put forward new demands towards composing poetry. The formation of Ukrainian symbolism has been determined to a great extent by Ukrainian national mentality which is exposed in its taking roots in national traditions and emphasizing national characteristics. Thus, the new aesthetic concept of the personality and world, the original paradigm of Ukrainian symbolism has been elaborated.

Key words: symbolism, symbol, suggestiveness, interpretation, myth, mythic image, archetype, lyrical subject, interliterary reception, typological correspondences, aesthetic discourse.

Здано до складання 24.10.2002. Підписано до друку 24.10.2002.
Формат 84×108 1/32. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. аркуш 1.0. Тираж 100

Редакційно-видавничий відділ Тернопільського державного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
46037 Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2.